

واکاوی عوامل موثر بر ضعف مهارت های اجتماعی در دانش آموزان نوجوان

زینب بهجت^۱، فاطمه بهجت^۲، سیدسجاد حسینی^۳

۱- طلبه سطح دو حوزه، حوزه الزهرا (س) و اوان

Behjatzeynab@gmail.com

۲- کارشناسی رشته روانشناسی عمومی، دانشگاه محقق اردبیلی

behjat_f@yahoo.com

۳- طلبه سطح دو، حوزه جامعه المصطفی العالمیه

sajad1375137513751375@gmail.com

چکیده

هر فرد در جامعه برای رسیدن به اهداف و ارضای امیال و خواسته های خود باید رفتار اجتماعی مناسب و شیوه ی ارتباط صحیح با دیگران را بیاموزد و خود را با جامعه هماهنگ و سازگار سازد. این امر جز با شناخت و درون سازی آگاهانه هنجارها، ارزشها، آداب و رسوم، اصول و قوانین جامعه و کسب مهارت های اجتماعی میسر نیست. هدف پژوهش حاضر شناسایی عوامل موثر بر ضعف مهارت های اجتماعی در دانش آموزان نوجوان است و روش تحقیق توصیفی- تحلیلی است و جمع آوری اطلاعات از طریق بررسی کتب، مقالات و پایان نامه ها، از طریق مراجعه به کتابخانه، مراکز پژوهشی و اینترنت انجام شده است. نتایج پژوهش نشان می دهد که عواملی از قبیل فقدان تقویت، فقدان الگوی مناسب، عدم تمرین یا بازنگری، فقدان دانش و اطلاعات در ضعف مهارت های اجتماعی نوجوانان نقش دارند. فقدان این مهارت در نوجوانان منجر به توسعه مشکلات روان شناختی نظیر برقراری ارتباطات ناموفق با همپایان، عملکرد نامناسب تحصیلی، عدم شرکت در فعالیت های جانبی و انزوا، طرد شدن توسط همپایان، اضطراب، افسردگی و عصبانیت در دوران نوجوانی و سنین بالاتر خواهد بود.

کلیدواژه: مهارت اجتماعی، نوجوانان، اجتماع، ضعف، ارتباط

مقدمه (مقدمه، ضرورت پژوهش، اهداف پژوهش، سوالات پژوهش، مبانی نظری، پیشینه پژوهش)

دوران کودکی و نوجوانی مهمترین و حساسترین دوران هر فرد است که بی توجهی به آن نتایج جبرانناپذیری بدنبال خواهد داشت، زیرا پایه و اساس جامعه فردا را کودکان و نوجوانان تشکیل می دهند در جامعه ای که کمتر به نوجوانان توجه شود، نوجوانان نابهنجار و بزهکار بیشتری مشاهده می شود و معضلات اجتماعی آنها بیشتر است. در این راستا، شناخت صحیح ابعاد مختلف جسمی و روانی این گروه سنی و کوشش در راه تأمین شرایط مادی و معنوی مناسب برای رشد بدنی، عاطفی، فکری آنان و وضاحت از آن است که احتیاج به تأکید داشته باشد. هر فرد در جامعه برای رسیدن به اهداف و ارضای امیال و خواسته های خود باید رفتار اجتماعی مناسب و شیوه ی ارتباط صحیح با دیگران را بیاموزد و خود را با جامعه هماهنگ و سازگار سازد. این امر جز با شناخت و درون سازی آگاهانه بهنجارها، ارزشها، آداب و رسوم، اصول و قوانین جامعه و کسب مهارت های اجتماعی میسر نیست.

مهارت های اجتماعی، مجموعه ای پیچیده از مهارتهاست که برای سازگاری و کنار آمدن با موقعیت های فشارزا، حیاتی است، روابط سالم را پرورش و عملکرد کلی انسان را تحت تأثیر قرار می دهد. به عبارت دیگر مهارت های اجتماعی رفتارهایی هستند که به مردم برای کنش متقابل با دیگران کمک می کنند. در این میان خانواده و مدرسه به عنوان اولین محیط های اجتماعی فرد محسوب می

شود. (دهقان، ۱۳۹۹) مهارت‌های اجتماعی، شخص را قادر می‌سازد که دانش، نگرش‌ها و ارزش‌ها را به توانایی‌های واقعی و عینی تبدیل کند. نوجوان باید یاد بگیرد که چه کاری را باید انجام دهد و چگونه آن کار را انجام دهد. بسیاری از نوجوانان مهارت‌های اجتماعی مناسب را کسب ننموده و این امر منجر به توسعه مشکلات روان شناختی نظیر برقراری ارتباطات ناموفق با هم‌تایان، عملکرد نامناسب تحصیلی، عدم شرکت در فعالیت‌های جانبی و انزوا، طرد شدن توسط هم‌تایان، اضطراب، افسردگی و عصبانیت در دوران نوجوانی و سنین بالاتر خواهد بود. (همان)

در حالیکه دانش‌آموزی که مهارت‌های اجتماعی لازم را کسب کرده است، می‌تواند به خوبی با محیطش سازگار شود و می‌تواند از طریق برقراری ارتباط موفق با دیگران از موقعیت‌های تعارض آمیز کلامی و فیزیکی اجتناب کند. این دانش‌آموزان، رفتارهایی از خود نشان می‌دهند که منجر به پیامدهای مثبت روانی-اجتماعی، نظیر پذیرش توسط همسالان و رابطه موثر با دیگران می‌شود.

ضرورت پژوهش

در چشم‌انداز کنونی، در حوزه آموزش‌های مهارت‌های اجتماعی، رویدادهای فراوانی رخ داده، پژوهش‌های بی شماری صورت گرفته، اما بررسی پژوهش‌های موجود نشان می‌دهد که تاکنون در ایران پژوهش‌های اندکی درباره عوامل موثر بر ضعف مهارت‌های اجتماعی در دانش‌آموزان نوجوان انجام گرفته است (دهقان، ۱۳۹۹). شایان ذکر است که اجرای اینگونه تحقیقات از اهمیت خاصی برخوردار است و نتیجه‌های به دست آمده می‌تواند راهکارها و شیوه‌های آموزش درست را به روانشناسان، مشاوران، و دست‌اندرکاران نهادهای آموزش و پرورش ارائه کند.

اهداف پژوهش:

شناسایی عوامل موثر بر ضعف مهارت‌های اجتماعی در دانش‌آموزان نوجوان

سوال پژوهش:

عوامل موثر بر ضعف مهارت‌های اجتماعی در دانش‌آموزان نوجوان کدامند؟

مبانی نظری

*تعاریف مهارت‌های اجتماعی

درباره اینکه مهارت‌های اجتماعی واقعا چه نوع مهارت‌هایی هستند و چگونه باید آن‌ها را تعریف کرد، تا حدی ابهام وجود دارد. علت عمده این ابهام این است که گروه‌های حرفه‌ای گوناگون مانند (مددکاری اجتماعی، تعلیم و تربیت، روان‌شناسی مدرسه، روان‌شناسی بالینی و روان‌پزشکی و پرستاری روانی) نسبت به مطالعه این موضوع علاقه نشان داده و راه حل‌هایی برای آن ارائه کرده اند (چان^۱ و همکاران، ۲۰۱۵). در متون پژوهشی مربوطه، مفهوم مهارت اجتماعی به صورت‌های مختلف تعریف شده است: گرشام و الیوت^۲ (۱۹۹۰)، مهارت‌های اجتماعی را مجموعه‌ای از رفتارهای یاد گرفته شده‌ای می‌دانند که به ما اجازه می‌دهند تا به آغاز و ادامه تعاملات مثبت با دیگران بپردازیم که از جمله این مهارت‌ها، می‌توان به تقسیم احساسات خود با دیگران، کمک کردن به آن‌ها برای آغاز یک رابطه و کنترل میزان خلق و خو اشاره کرد (نقل از بری و کونر^۳، ۲۰۱۰). تیگن^۴ (۱۹۹۰)، مهارت‌های اجتماعی را به عنوان رفتارهای اجتماعی مورد قبول و یاد گرفته شده‌ای که باعث ارتباط با دیگران و بهبود کیفیت زندگی می‌شود، تعریف نموده است (دهقان، ۱۳۹۹).

مهارتهایی که به افراد اجازه می‌دهد تا تعاملات مثبتی را با دیگران شروع کرده و ادامه دهند و شامل مهارت‌های برقراری ارتباط، حل مسئله، تصمیم‌گیری، خودمدیریتی و روابط با همسالان می‌باشد (کریستوفرسون و ون اسکویوک^۵، ۲۰۰۸؛ به نقل از اصلانی، ۱۳۹۳). به عبارت دیگر؛ مهارت‌های اجتماعی اغلب به عنوان محوطه پیچیده‌ای از مهارت‌های در نظر گرفته شده است که شامل

¹ Chan

² Grasham & Elliott

³ Berry & O'Connor.

⁴ Chiristophoren & Van Scoyoc

⁵ Kolb & Hanley, Maxwell

ارتباط حل مسئله و تصمیم گیری، جدیت ورزی، تعاملات با همسالان و گروه و خود مدیریتی می شود (کالب و هانلی مکسول^۶، ۲۰۰۳)

مستون^۷ و همکاران (۲۰۰۶)؛ مهارت های اجتماعی را به عنوان رفتارهای قابل مشاهده و اندازه گیری تعریف کردند که استقلال، قابلیت پذیرش و کیفیت مطلوب زندگی را بهبود می بخشد. این مهارتها برای سازش یافتگی و کارکرد بهنجار مهم هستند و نارسایی در مهارت های اجتماعی به طور نزدیکی با اختلالات روانی و مشکلات رفتاری مرتبط هستند. همچنین مهارت های اجتماعی مجموعه رفتارهای فراگیر قابل قبولی است که فرد را قادر میسازد با دیگران رابطه مؤثر داشته باشد و از عکس العمل های نامعقول اجتماعی خودداری کند (رادمنش، ۱۳۹۴)

مهارت های اجتماعی رفتارهای خاصی هستند که یک فرد برای عملکرد شایسته بر روی یک تکلیف اجتماعی نشان می دهد (مانند مهارت های گوش دادن فعال، ارتباط متقابل و...) و رفتارهایی که یا باید آموزش داده شوند، یاد گرفته شوند و انجام شوند در حالی که قابلیت اجتماعی قضاوت درباره این رفتارها را در طول موقعیتهای مختلف نشان میدهد. همچنین مهارت های اجتماعی رفتارهایی هستند که نه تنها امکان شروع و تداوم روابط مثبت و متقابل با دیگران را فراهم می آورد بلکه توانایی نیل به اهداف و ارتباط با دیگران را نیز در شخصی ایجاد می کند. (دهقان، ۱۳۹۹)

*انواع مهارت های اجتماعی

صاحب نظران دسته بندی های مختلفی در زمینه مهارت های اجتماعی مطرح کرده اند. که علیرغم شباهت های نسبی برخی دسته بندی ها و زوایای تازه تری را مورد توجه قرار داده اند. کارتلج و میلبرن^۸ (۱۹۹۰، ترجمه نظری نژاد، ۱۳۷۵)، مهارت های اجتماعی را به شش دسته کلی تقسیم کرده اند:

۱. مهارت های اجتماعی آغازین شامل گوش دادن، شروع گفت و شنود، سوال کردن، خود و دیگری را معرفی کردن و احترام گذاشتن.
۲. مهارت های اجتماعی پیشرفته شامل تقاضای همکاری نمودن، به گروه پیوستن، ارائه دستور العمل، معذرت خواستن و دیگری را متقاعد نمودن.

۳. مهارت های مربوط به احساس شامل درک احساس دیگران، تحمل خشم دیگری، تشویق خود.

۴. مهارت های جایگزین پر خاشگری شامل اجازه گرفتن، شریک شدن، کمک به دیگران و دوری جستن از نزاع.

۵. مهارت های مربوط به مواجهه با فشار شامل ابراز شکایت، تحمل بی توجهی دیگران و حمایت کردن دوستان.

۶. مهارت های برنامه ریزی شامل: تصمیم گیری برای انجام کار، پیدا کردن عامل ایجاد مشکل، هدف داشتن، به اولویت قرار دادن مشکلات و تمرکز داشتن در کار (چان و همکاران، ۲۰۱۵).

رئیس دانا (۱۳۸۸) نیز تعدادی از مهارت های اجتماعی لازم برای کسب موفقیت در زندگی سالم و نشاط آور را چنین بر می شمرد: مهارت تفکر انتقادی، مهارت تصمیم گیری حل مسئله، مهارت برقراری ارتباط، همراهی، همدلی، شناخت آفت های ارتباط، مهارت ارتباط مثبت و سازنده.

مهارت های اجتماعی شامل: مهارت کمک نمودن، تشکر، عذرخواهی، مهارت دادن اطلاعات، مهارت در گفتگو، مهارت در پاسخگویی به سوالات، مهارت در پیروی از قوانین و مقررات، مهارت همکاری، انتقاد پذیری، مهارت در ارائه بازخورد برای انجام کار، مهارت سازگاری با جامعه، مهارت های ارتباطی و تعامل با همسالان و دیگران می باشد (آکسوی و بارن^۹، ۲۰۱۰)

*هدف از آموزش مهارت های اجتماعی

هدف از آموزش مهارت های اجتماعی، باید برقرار کردن گستره ای از رفتارها باشد. به گونه ای که دانش آموزان بتوانند آنچه را که در موقعیت های اجتماعی متفاوت برایشان مناسب است، انتخاب کنند. نباید انتظار داشت برنامه های آموزشی مهارت های اجتماعی، همیشه به دوستی های نزدیک بین تمامی دانش آموزان کلاس منجر شود. در عمل نیز همیشه اینطور نیست. چنین روابطی، بر

⁶ Kolb & Hanley&maxwell

⁷ Mastone et al.

⁸ Carthledge & melbern

⁹ Aksoy & Baran

مجموعه ای از عوامل مبتنی است که شامل علاقه های متقابل، سازگاری، ارتباط با دور و بر، روابط خانوادگی و غیره می شود. هدف از این تذکر این است که یادآوری کنیم، اهداف شما برای آموزش مهارت های اجتماعی باید واقعی و متناسب با روابطی باشد که احتمال دارد اتفاق بیفتد.

*ویژگی های مهارتهای اجتماعی

عمده ترین ویژگی های مهارت های اجتماعی عبارتند از:

- شامل اجزاء کلامی مثل محتوای معنوی سخنان، لغات، جملات و اجزاء غیر کلامی یا رفتار و کلامی مثل اشارات، استفاده از چشم، تن صدا و حالات صورت می باشد.

- از فرهنگ فردی و گروه های اجتماعی که فرد به آنها تعلق دارد متأثر می گردد.

- به معنی افزایش تقویت اجتماعی از سوی دیگران است مانند پاداش دادن که شامل خشنودی سکوت و یا برانگیختن فرد در حضور دیگران است که معمولاً نتیجه آن افزایش عزت نفس و ارزش فردی است. متقابلاً ماهیتی تعاملی دارند و مستلزم موقع شناسی مناسب و تقابل رفتارهای خاصی است.

- منعکس کننده عوامل محیطی از جمله سن، جنس و موقعیت فرد در برابر فرد دیگر است. (ویسی، ۱۳۹۹)

*آموزش مهارتهای اجتماعی

سوگای و لوئیس^{۱۰} (۲۰۰۱) شش فرض را درباره ی آموزش مهارت های اجتماعی ارائه کردند که باید توسط معلمان در نظر گرفته شود:

۱. مهارتهای اجتماعی پیش نیاز ضروری برای مهارت های تحصیلی هستند.

۲. مهارتهای اجتماعی رفتارهای قابل یادگیری هستند که می توانند آموزش داده شوند. آموزش مهارت های اجتماعی می تواند به همان صورتی باشد که مهارت های دیگر فرا گرفته می شوند (تحصیلی، حرفه ای، زندگی روزانه).

۳. تهیه یک برنامه درسی مهارت اجتماعی نیازمند صرف زمان و انرژی می باشد.

۴. مشکلات در مدیریت رفتار، مشکلات در مهارت های اجتماعی به حساب می آیند.

۵. معلمان برنامه آموزش مهارتهای اجتماعی را متناسب با نیاز دانش آموز فراهم میکنند و برای آموزش مهارتهای اجتماعی یک الگوی ایدآل وجود ندارد.

۶. رویکرد و مولفه های آموزش مهارت های اجتماعی مشابه آموزش تحصیلی است.

بر اساس مطالعات انجام شده توسط ویلیامز و رایزبرگ^{۱۱} (۲۰۰۳) آموزش مهارتهای اجتماعی از یک ساختار آموزش مستقیم پیروی می کند که به طور کلی مطابق ترتیب زیر می باشد (به نقل از جناآبادی، ۱۳۹۵).

الف) بحث درباره ی مهارت: گام اول بحث در مورد مهارتی است که باید تدریس شود. مهارت هایی از قبیل برخورد مناسب با دیگران، پیروی از دستورات، رعایت نظم، افزایش توانایی توجه، شکیبایی و ... تعریف می شود و رویکرد آموزشی مناسب برای مهارت مورد نظر فراهم می شود.

ب) الگودهی مهارت: در طی این مرحله مهارت مورد نظر الگودهی می شود. به عنوان مثال دو دانش آموز مهارت مورد نظر را انجام می دهند یا با استفاده از نوار ویدیویی می توان نمونه های روشنی از مهارت و کاربرد آن را ارائه داد. در این زمان، الگو باید فرایند انجام مهارت را با آوردن مثال و با روش گفتگو با خود نشان دهد.

ج) انجام مهارت به صورت هدایت شده: در این مرحله، دانش آموزان توسط معلم یا الگو، برای انجام مهارت هدایت می شوند. این مرحله که تکرار و تمرین نامیده می شود، معلم دانش آموز را در انجام درست مهارت کمک و راهنمایی می کند. علاوه بر این معلم دانش آموز را تشویق می کند تا در طی انجام مهارت به صورت هدایت شده، با خود حرف بزند. معلم باید بازخورد تصحیحی و مثبت را در طی این مرحله به کار ببرد.

¹⁰ Sugai.& Lewis

¹¹ Wiliams,& Reisberg

د) انجام مهارت به صورت مستقل: این مرحله که ایفای نقش نامیده می شود شامل انجام مهارت توسط دانش آموزان با اندک مداخله از طرف معلم می باشد.

و) بهبود تعمیم دهی مهارت : این مرحله، گام نهایی در آموزش مهارت های اجتماعی، جهت تعریف مشکل است. به نظر کمپل^{۱۲} و همکاران (۱۹۹۲) تقویت مثبت گامی مهم در فرایند آموزشی است. با ارائه بازخورد مناسب و بحث در طی فرایند آموزش زمینه برای یادگیری و تعمیم دهی فراهم می شود. در تعمیم دهی دانش آموز تشویق می شود تا مهارت جدید را خارج از محدودیت های آموزشی انجام دهد. تکلیف خانه اغلب برای بهبود تعمیم دهی ارائه می شود.

ه) بازنگری مکرر مهارت جدید: طی این مرحله از دانش آموزان خواسته می شود مهارت جدید را نشان دهند و در پایان، تکلیف خانه به دانش آموزان ارائه می شود. گراشام (۲۰۰۰) نمونه های خاصی از سه تکنیک را که در طی آموزش مهارت های اجتماعی استفاده می شوند، فراهم کرده است.

پیشینه پژوهش

بیرامی و موحدی (۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان اثربخشی آموزش مهارت های اجتماعی بر سلامت روان دانشجویان شهر تبریز، ۳۰ نفر به عنوان نمونه پژوهشی انتخاب شدند و پس از اجرای پیش آزمون با استفاده از پرسشنامه سلامت روان، به طور تصادفی در دو گروه (۱۵ نفری) آزمایشی با مداخله آموزش مهارت های و گروه کنترل جایگزین شدند. برای تحلیل داده ها از تحلیل واریانس چند متغیره استفاده (CSST) اجتماعی شد. به این نتیجه رسیدند نشان دادند که آموزش مهارت های اجتماعی بر روی همه مؤلفه های سلامت روان اثر بخش بوده است.

پورمحسنی کلوری، صبوری، مولایی (۱۳۹۹) در پژوهشی به تعیین اثربخشی آموزش مهارت خلاقیت بر تفکر انتقادی، مهارت های اجتماعی و خلاقیت در دانش آموزان دختر پایه ششم شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۹۹ پرداختند. نتایج نشان داد ه آموزش مهارت خلاقیت، موجب افزایش خلاقیت دانش آموزان شد اما بر تفکر انتقادی و مهارت های اجتماعی آزمودنی های گروه آزمایش تاثیر معناداری نشان نداد نتایج بیانگر این است که آموزش مهارت خلاقیت موجب بهبود خلاقیت در گروه مورد مطالعه شد، اما بهبود تفکر نقادانه و مهارت های اجتماعی نیازمند بهکارگیری آموزش های بیشتر و تخصصی تر می باشد

دیو و پرینز^{۱۳} (۲۰۱۷) به نقل از دهقان، (۱۳۹۹). در پژوهشی به بررسی تاثیر آموزش مهارت های اجتماعی در بهبود عملکرد اجتماعی کودکان با رفتارهای پر خاشگرانه و ضد اجتماعی پرداختند. این پژوهش آزمایشی، از نوع پیش آزمون - پس آزمون با گروه گواه بود. در این پژوهش ۸۰ نفر دانش آموز مقطع متوسطه (۴۰ دختر و ۴۰ پسر) به صورت تصادفی نمونه گیری و در دو گروه ۴۰ نفره جای داده شدند. نتایج نشان داد در پژوهشی که آموزش مهارت های اجتماعی در بهبود عملکرد اجتماعی کودکان با رفتارهای پر خاشگرانه و ضد اجتماعی موثر می باشد.

بیکر و تارمیزی^{۱۴} (۲۰۱۶)، به نقل از دهقان، (۱۳۹۹) در مطالعه ی خود در مورد مقایسه خلاقیت و مهارت های اجتماعی دانش آموزان با سطح هوشی بالا و دانش آموزان عادی بیان داشتند. که بین این دو گروه از نظر خلاقیت و مهارت های اجتماعی تفاوت معنی داری وجود دارد به این معنی که دانش آموزان با هوش بالا از میزان خلاقیت و مهارت های اجتماعی بالاتری برخوردارند در مقایسه با دانش آموزان با هوش عادی.

روش تحقیق

روش تحقیق توصیفی- تحلیلی است و جمع آوری اطلاعات از طریق بررسی کتب، مقالات و پایان نامه ها، از طریق مراجعه به کتابخانه، مراکز پژوهشی و اینترنت انجام شده و سپس پردازش داده ها و اطلاعات گردآوری شده با استفاده بهینه، استدلالی و عقلی برای ارائه مطالب و نتایج پژوهش مرتبط مورد توجه قرار گرفته است

¹² Kampl

¹³ Dibo and Prince

¹⁴ Mido and Parnes

بحث درباره یافته‌ها

رفتارهای اجتماعی مناسب و دیگر مهارت‌های سازشی، پایه‌های سازش یافتگی شخصی و اجتماعی را در زندگی تشکیل می‌دهند. مهارت‌های اجتماعی یک فرد بر توانایی او در بازی کردن، یادگیری، کار و مشارکت در فعالیتهای تفریحی در طول زندگی تأثیر می‌گذارد. مهارت‌های اجتماعی برای به دست آوردن تقویت و پذیرش اجتماعی و اجتناب از موقعیت‌های اجتماعی آزارنده استفاده می‌شوند. مهارت‌های اجتماعی دسته‌ای از قابلیت‌ها را نشان می‌دهند که تمامی افراد را برای مقابله و سازش با نیازهای روزمره محیط اجتماعی قادر می‌سازند. افرادی که در تحول قابلیت‌های اجتماعی مناسب شکست می‌خورند در معرض مواجهه شدن با پیامدهای منفی شامل طرد شدن توسط همسالان، ظهور اختلالات روانشناختی، اخراج از مدرسه، گوشه‌گیری، جرم و جنایت و عملکرد تحصیلی پایین هستند (فولکمن و کوهن^{۱۵}، ۲۰۰۴).

در مهارت‌های اجتماعی ممکن است که نوجوانان در کسب یا در اجرای مهارت‌های اجتماعی خاص، به دلیل وجود رفتارهای زمینه ساز اختلال ضعف داشته باشند. بطور طبیعی وجود این رفتارهای مشکل ساز، یادگیری یا اجرای مهارت‌های اجتماعی را مختل کرده و یا متوقف می‌سازد. به شکل بالقوه، مجموعه‌ای از رفتارهای زمینه ساز اختلال وجود دارند که می‌توانند در یادگیری و عملکرد مهارت‌های اجتماعی تداخل ایجاد کنند. نمونه منطقی این نوع رفتارها شامل بدخلقی، خشم و درگیر شدن با دیگران و مشکلات بیش‌فعالی مانند تکانشگری، بی‌توجهی و آشفتگی و ناتوانی ذهنی می‌باشد. در نهایت این امر باعث انزوای اجتماعی و عدم محبوبیت این افراد خواهد شد (الیوت، برنارد و گرشام^{۱۶}، ۱۹۸۹، به نقل از شهیم، ۱۳۹۰).

مهارت‌های اجتماعی را می‌توان به عنوان رفتارهای آموختنی قابل قبول اجتماع توصیف کرد که شخص را قادر به برقراری ارتباط با دیگران می‌سازد، به گونه‌ای که منجر به بروز واکنش مثبت از سوی دیگران شده و عکس‌العمل‌های منفی را کاهش می‌دهد. امروزه مطالعات متعددی در مورد مهارت‌های اجتماعی صورت گرفته است و اهمیت آن را در عملکرد آموزشی تحصیلی مهم دانسته‌اند. بنابراین درک این مساله که چرا نوجوانانی که دارای کمبود مهارت‌های اجتماعی هستند در موقعیت‌های اجتماعی دچار مشکل می‌شوند سخت نیست، زیرا کودکان و نوجوانانی که دارای این کمبود هستند، با عدم پذیرش اجتماعی روبرو شده و مشکلات بین فردی را تجربه می‌کنند. کمبود مهارت‌های اجتماعی باعث طرد نوجوان و تنهایی وی می‌شود از اینرو شناسایی عواملی که در ضعف مهارت‌های اجتماعی نوجوانان دخیل هستند، حائز اهمیت است و در ادامه به آن پرداخته خواهد شد:

۱- فقدان دانش و اطلاعات

بسیاری از نوجوانان در مهارت‌های اجتماعی ضعف‌هایی بروز می‌دهند زیرا فاقد دانش و آگاهی اجتماعی لازم در رفتارهای مناسب و بهنجار در زمینه مهارت‌های اجتماعی می‌باشند. کمبود دانش اجتماعی به سه نارسایی اساسی در نوجوانان مربوط می‌گردد، نخست اینکه، ممکن است برخی از نوجوانان در شکل دادن اهداف برای کنش متقابل با همسالان و بزرگسالان دچار مشکل باشند نارسایی دوم، ضعف مربوط به راهکارهای رفتاری مناسب و صحیح برای دستیابی به اهداف مطلوب اجتماعی می‌باشد. این نوع نارسایی و ضعف دانش غالباً حاصل فقدان آموزش و تمرین مهارت‌های اجتماعی است که دست‌یابی به اهداف اجتماعی را میسر می‌سازد و کمبود سوم مربوط به دانش و مهارتی است که به رفتارهای مطلوب و صحیح عمق و معنا می‌بخشد. این گروه برخلاف افراد دسته نخست که در شکل دادن و شناخت اهداف اجتماعی مناسب مشکل دارند یا بر خلاف دسته دوم که فاقد راهکارهای رفتاری مناسب و صحیح برای دست‌یابی به اهداف مطلوب اجتماعی می‌باشند، اغلب قادر به تطبیق و سازگاری راهکاری رفتاری (مهارت‌های اجتماعی) یا موقعیت‌های اجتماعی که در آن قرار می‌گیرند نیستند (کریمی، کیخاونی و محمدی، ۱۳۹۲).

۲- عدم تمرین یا بازنگری

بسیاری از نوجوانان مهارت‌های اجتماعی ضعیفی را بروز می‌دهند بدلیل اینکه آنها تمرین کافی و مناسب در اجرا و عملکرد یک مهارت اجتماعی کسب شده را ندارند. در نتیجه مهارت اجتماعی را که از طریق والدین و معلمان آموخته‌اند، به علت عدم تمرین کافی و عدم بکارگیری آن در موقعیت‌های مختلف اجتماعی، در حد سطحی و بی‌ثبات باقی می‌ماند. لذا یکی از دلایل شکست آموزش

¹⁵ Folkman & Cohen

¹⁶ Elliott, Barnard & Gresham

مهارت های اجتماعی تمرین کم در موقعیت های اجتماعی واقعی می باشد، مخصوصا نوجوانان پرخاشگر و فاقد مهارت اجتماعی که به دلیل ضعف شناختی نیاز به تمرین هر چه بیشتر این مهارت ها دارند (یاخچی بیگلو و حاجلو، ۱۳۹۱).

۳- فقدان الگوی مناسب

برخی از نوجوانان در مهارت های اجتماعی خاص ضعف دارند، چرا که الگوی اجتماعی مناسب که رفتارهای صحیح اجتماعی را تشویق و تقویت می کند مخصوصا برای نوجوانان وجود ندارد. به عنوان مثال ممکن است مشارکت در بازی یا فعالیت های گروهی را زمانی که در کنار همسالان آشنا است یادگرفته باشد ولی زمانی که در یک موقعیت دیگر در کنار همسالان ناآشنا قرار می گیرد، ممکن است نتواند به طور موثر در فعالیت های گروهی مشارکت نماید چرا که این رفتار (تعمیم مشارکت به موقعیت های دیگر) به نوجوانان فاقد مهارت اجتماعی توسط یک الگوی مناسب آموخته نشده است. به همین دلیل وی نتوانسته مشارکت و همکاری گروهی را که به موقعیت دیگری تعمیم دهد. به همین منظور باید به نوجوانان به خصوص نوجوانان فاقد مهارت اجتماعی در این زمینه کمک شود. به منظور سهولت عمومیت دادن مهارت اجتماعی، آموزش این مهارت ها باید در موقعیت های مختلف به آن ها ارائه داده و زمینه هایی به وجود آورد تا این مهارت ها را در زندگی اجتماعی خود بکار گیرند (ویسی، ۱۳۹۹).

۴- فقدان تقویت

تعدادی از نوجوانان فاقد مهارت اجتماعی میزان پایینی از مهارت های اجتماعی صحیح را از خود بروز می دهند، چرا که رفتار آن ها از سوی محیط تقویت نشده و یا تاثیر بسیار کمی پذیرفته است. بنابر این اگر این مهارت ها کمتر تقویت شوند به ندرت به اجرا در خواهند آمد و این افراد به علت حمایت کمی که از سوی محیط اجتماعی دریافت می کنند و یا اصلا دریافت نمی کنند، در روابط میان فردی خود دچار مشکل شده و پیامد های ناخوشایند در ارتباطات متقابل، به علت ضعف مهارت های اجتماعی، نصیب آنان می شود (گرشام، واتسون و اسکینر^{۱۷}، ۲۰۰۱).

نتیجه گیری

هدف از پژوهش حاضر شناسایی عوامل دخیل در ضعف مهارت های اجتماعی نوجوانان بود. مطالعات گوناگون نشان داده اند عدم مهارت های اجتماعی در کودکان و نوجوانان بیش از سایر اقشار جامعه مشاهده می شود. مطالعات نشان می دهند هنگامی که فرد از طریق ارتقای مهارت های اجتماعی، ارتباطات بیشتر و مؤثرتری با دیگران برقرار می کند، می تواند از نقطه نظرات آنان نیز در مورد مسائل گوناگون آگاه شود در نتیجه آن پنجره وسیعتری برای فرد در زمینه آشنایی با مسائل گوناگون گشوده می شود که می تواند از طریق تعامل با دیگران گسترش یابد که از این راه ممکن است ایده های متفاوتی در زمینه های گوناگون در ذهن فرد ایجاد شود. لذا باید گفت انعطاف پذیری به استعداد، تولید ایده ها و روش های گوناگون اشاره دارد که در واقع مهارت های اجتماعی بستر چنین قابلیت را برای دانش آموز از طریق ارتقای روابط با دیگران و گسترش تعاملات فراهم می آورد. در نهایت نتایج نشان داد که عواملی از قبیل فقدان تقویت، فقدان الگوی مناسب، عدم تمرین یا بازنگری، فقدان دانش و اطلاعات در ضعف مهارت های اجتماعی نوجوانان نقش دارند ک فقدان این مهارت در نوجوانان منجر به توسعه مشکلات روان شناختی نظیر برقراری ارتباطات ناموفق با همتایان، عملکرد نامناسب تحصیلی، عدم شرکت در فعالیت های جانبی و انزوا، طرد شدن توسط همتایان، اضطراب، افسردگی و عصبانیت در دوران نوجوانی و سنین بالاتر خواهد بود.

منابع

اصلانی، بهمن (۱۳۹۳)، اثربخشی آموزش مهارت های اجتماعی مبتنی بر رویکرد شناختی - رفتاری بر راهبردهای مقابله ای دانش آموزان مقطع راهنمایی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

¹⁷ Gresham & Watson & Skinner

بیرامی، منصور و موحدی، یزدان (۱۳۹۴). اثربخشی آموزش مهارت های اجتماعی بر سرمایه روا نشناختی دانشجویان شهر تبریز، فصلنامه مددکاری اجتماعی، سال چهارم، شماره ۱

پورمحسنی ، مسعود کلوری، محمدرضا صبوری، زینب مولایی، کیانوش (۱۳۹۹). تعیین اثربخشی آموزش مهارت خلاقیت بر تفکر انتقادی، مهارت های اجتماعی و خلاقیت در دانش آموزان دختر پایه ششم شهرستان دزفول.

جناآبادی، حسین (۱۳۹۵) تأثیر آموزش مهارت های اجتماعی بر افزایش اعتماد به نفس کودکان دارای اختلال یادگیری کلامی و کودکان دارای اختلال یادگیری غیر کلامی، مجله ناتوانی های یادگیری، ۶(۲)

دهقان، مژگان.(۱۳۹۹). نقش آموزش مهارت های اجتماعی بر خلاقیت و مهارت های اجتماعی کودکان پیش دبستانی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارسنجان

رادمنش، عصمت (۱۳۹۴) ، بررسی اثربخشی آموزش مهارت های اجتماعی بر بهبود روابط والد-فرزند، معلم-شاگرد و عملکرد تحصیلی دانش آموزان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

رئیس دانا، فرخ لقا (۱۳۸۸) ، برنامه ریزی آموزش و یادگیری (راهبردهای قرن بیست و یکم)، مجله تکنولوژی آموزشی، دوره بیست و پنجم، شماره دویست و دو.

شهیم، سیمیا.(۱۳۹۰). هنجاریابی مقیاس و روش درجه بندی مهارت های اجتماعی در کودکان پیش دبستانی، دانشگاه شیراز

کریمی، فرید؛ کیخاونی، ستار، محمدی، محمدباقر (۱۳۹۲) تأثیر آموزش مهارت های اجتماعی بر اختلالات رفتاری کودکان دبستانی . مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی ایلام، ۱۸(۳)

ویسی، فوزیه.(۱۳۹۹). اثر بخشی مهارت های اجتماعی بر مهارت های ارتباطی و کنترل خشم کودکان پیش دبستانی شهر مریوان در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ ، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی، دانشگاه پیام نور مرکز کبودر آهنگ

یاخچی بیگلو، ناصر؛ حاجلو، نادر؛ (۱۳۹۱) بررسی مهارت های اجتماعی کودکان پیش دبستانی از دیدگاه والدین و مربیان شهرستان خوی . دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تبریز

Aksoy, Pinar & Baran, Gülen. (2010). Review of studies aimed at bringing social skills for children in preschool period. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 9.663–669.

Berry Daniel & O'Connor, Erin. (2010). Behavioral risk, teacher–child relationships, and social skill development across middle childhood: A child-by-environment analysis of change *Journal of Applied Developmental Psychology* 31 (2010) 1–14

Chan, J., Reilly, M., Lang, R., Boutot, A., White, P., Pierce, N. & Baker, S. (2015). Evaluation of a social stories intervention implemented by preservice teachers for students with autism in general education setting. *Journal of Research in Autism Spectrum Disorders* 5, 715-721.

Folkman, S. Cohen, H. L. (2004). An examination of the contribution of interactive peer play to salient classroom. *Competencies for urban head start children psychology in the school*, 41, 323-326

Grasham, F.M, Elliott, S.N. (1990). *Social skills Rating System*. Circle pines. MN: American Guidance service.

Gresham, F.M., Watson, T.S. & Skinner, C. H. (2001). Functional behavioral assessment: Principles, procedures, and future directions, *School Psychology Review*, 30(2), 156-172.

high incidence disability: Kolb, S. M. & Hanley-maxwell (2003). Critical social skills for adolescents with parental perspectives. *Exceptional children*, 69(2), 103.

Sugai, G. & Lewis, T. J. (2001). Preferred and promising practices for social skills instruction. *Focus on Exceptional Children*, 29(4), 1-16.